

16. Асаул А. Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики / А. Н. Асаул, Б. М. Капаров ; под ред. А. Н. Асаула. – СПб. : “Гуманистика”, 2007. – 280 с.
17. Боголіб Т. М. Принципи управління вузом : монографія / Т. М. Боголіб. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2004. – 204 с.
18. Денисенко М. П. Інноваційний розвиток суспільства на основі інтелектуального капіталу / М. П. Денисенко // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Економіка”. – Вип. 23. – Острого : Нац. ун-т “Острозька академія”, 2013. – С. 15-19.
19. Гаврилов Н. А. Развитие инновационных моделей дистанционного обучения как направление информатизации образования на региональном уровне / Н. А. Гаврилов, В. Р. Имакаев, С. В. Шубин // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2006. – № 2. – С. 129–135.
20. Гришин І. Я. Національна ідея тотальних інновацій та інформаційна технологія клієнт-сервер / І. Я. Гришин // Вісник УАДУ. – 2005. – № 2. – С. 205-208.
21. Романовський О. О. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку сфери вищої освіти : дис. ... докт. екон. наук. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – 530 с.

Романовский О. О. Социально-экономические проблемы инновационного развития сферы высшего образования.

Статья посвящена исследованию организационно-экономической инновационной деятельности в системе высшего образования Украины. Проанализированы и обобщены существующие теоретические и практические исследования инновационной деятельности в сфере высшего образования, обнаружено и исследовано экономические механизмы и социальные составляющие инновационного развития сферы высшего образования как действенного фактора повышения эффективности и совершенствования управления национальным хозяйством.

Ключевые слова: организационно-экономические инновации; сфера высшего образования; управление национальным хозяйством.

Romanovskiy O. O. Socio-economic problems of innovation development of the sphere of higher education

The paper is dedicated to the research of organizational and economic innovation activity in higher education in Ukraine. The purpose of the article is the analysis and synthesis of existing theoretical research and practical innovation activity in higher education, search and investigation of economic mechanisms and social components of innovative development of higher education as a factor for increasing efficiency and improving management of the national economy.

Keywords: organizational and economic innovation; sphere of higher education; management of the national economy.

УДК: 330.101.5 (477)

Бицюра Ю. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**НООЕКОНОМІКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ВІДПОВІДЬ
НА ВИКЛИКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Проаналізовано і узагальнено теоретико-методологічні основи нооекономіки як конструктивної методологічної платформи теорії постіндустріального суспільства. Визначено предмет нооекономіки та її основні характерні ознаки.

Ключові слова: нооекономіка, ноосфера, постіндустріальне суспільство, нова парадигма економічної науки.

Епоха постіндустріальної цивілізації характеризується якісно новими тенденціями розвитку суспільства – дематеріалізацією економічного простору, переходом від енергетичних до інформаційних та інтелектуальних технологій, підпорядкуванням економіки розвитку людини, олюдненню економіки і повернення її лицем до природи. Зазначені тенденції зумовлюють появу нових викликів в процесі формування постіндустріального суспільства. Від успішного реагування на них і спрямування зусиль в напрямку прогресивних ноосферних перетворень залежатиме рівень соціально-економічного розвитку суспільства.

Економічна наука суттєво відстає від реалій розвитку суспільних трансформацій, сучасних динамічних постіндустріальних процесів. Така ситуація суттєво збільшує розрив між реальною практикою суспільних процесів і її теоретичним обґрунтуванням. Поділяючи думки А. С. Гальчинського, вважаємо, що саме нооекономіка є теоретико-методологічною основою змін і викликів, зумовлених формуванням постіндустріального суспільства.

Неможливість адекватної оцінки новітніх тенденцій суспільного розвитку і пояснення причин глобальної економічної кризи, спричинює суперечність, неповноту і непослідовність фундаментальних економічних теорій і моделей. Їх недосконалість загострили потребу в ревізії традиційного методологічного і категоріального апарату та парадигмальному осмисленні нових реалій цивілізаційного прогресу.

А. С. Гальчинський наголошує на необхідності конструктивного методологічного оновлення економічної науки. Водночас, таке оновлення потребує виваженого ставлення до класичних принципів та визначень економічної науки, які, містячи потужний інтелектуальний потенціал, реалізуються поза часовими вимірами. Однак, зазвичай, вони потребують “нового читання”, оновлених механізмів своєї “імплементаци” [4, с. 152].

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та практичні основи дослідження проблем формування нооекономіки у постіндустріальному суспільстві відображені у працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: Д. Белла, А. Бергсона, В. Вернадського, А. Гальчинського, Г. Кана, М. Кастельса, Є. Логінова, Е. Тоффлера, А. Чухна, П. Шардена та ін.

Наукові основи економічної теорії потребують узагальнення і систематизації у контексті нових тенденцій формування постіндустріального суспільства. Метод механічного перенесення нової інформації у традиційні схеми теоретичних досліджень не є адекватним вимогам часу. Постіндустріальні процеси потребують визначення змісту та специфіки предмету і методів дослідження нооекономіки. Необхідно здійснити системне оновлення теоретико-методологічної бази, спираючись на яку, економічна наука зможе адекватно обґрунтувати і реалізувати реалії та виклики постіндустріальних перетворень.

Метою дослідження є аналіз і узагальнення теоретико-методологічних основ нооекономіки як конструктивної методологічної платформи оновленої концептології економічної науки, теорії економічних перетворень в умовах становлення постіндустріального суспільства.

Незважаючи на наявність значного обсягу теоретичних узагальнень, що обґрунтовують передумови формування постіндустріального суспільства, висвітлених у працях Д. Белла “Прийдешнє постіндустріальне суспільство” (1973), “Соціальні межі

інформаційного суспільства” (1980), Е. Тоффлера “Шок майбутнього” (1970), “Третя хвиля” (1980) та інших, в своїй основі вони ґрунтуються переважно на традиційних теоретико-методологічних засадах. Зокрема, у Д. Белла основні риси постіндустріального суспільства формулюються на основі однопорядкової логіки, заснованої переважно на кількісних змінах у галузевій структурі економіки та чинниках розвитку енергетичного потенціалу. У вищезазначених працях в основному обґрунтовуються суперечності розвитку індустріального суспільства, а не сутнісні характерні риси постіндустріального суспільства.

А. С. Гальчинський наголошує на тому, що потреба принципового оновлення існуючої методологічної парадигми пов’язана, насамперед, з тим, що нагромаджені наукові узагальнення специфіки постіндустріальної епохи базуються переважно на традиційній методологічній основі – на методології попередньої епохи, на принципах індустріалізму, логіці модернізму [4, с. 153].

Основні засади ноестичної парадигми цивілізаційного розвитку, яка базується на гармонізації взаємодії суспільства і природи, були обґрунтовані В. І. Вернадським та П. Т. Шарденом. За визначенням В. І. Вернадського, ноосфера втілює в собі циклічну еволюцію Планети – від стадії, що зумовлюється біологічними законами, до стадії, сформованої людським розумом, який функціонує як головна системоутворювальна геологічна сила. Тобто за своєю суттю ноосфера – сфера Розуму, олюднена природа, “сконструйована людиною реальність” [3, с. 59-61], втілення еволюційних змін біосфери, головним суб’єктом яких і “геологічною силою” виступає людський розум [3, с. 12].

Визначаючи сутність нооекономіки, А. С. Гальчинський веде мову насамперед про “антропосоціоцентристську визначеність відповідної парадигми економічних знань, концептуальною основою характеристик якої є принципове уточнення місця людини в економіці, її визначення як реального центру – початку та безпосередньої мети економічного процесу, його суб’єкта і водночас об’єкта” [7, с. 58]. Вказані ознаки задають вектор подальшого розвитку економічних досліджень, відображаючи парадигмальні зрушення в сучасній економічній теорії.

Поєднання в людині суб’єкта й об’єкта економічного процесу зумовлюється зростаючою самодостатністю людини, наявністю принципово нових розширених параметрів свободи вибору в умовах прискорення цивілізаційного прогресу. У новому суспільстві людина перестає бути лише частиною, функціональним елементом економіки. Економіка підпорядковується розвитку людини, багатству її особистості. Нооекономіка за своєю суттю вже не є сферою життя суспільства, що охоплює виробництво товарів і послуг, вона трансформується в економіку людини.

Нооекономіка обґрунтовує механізми трансформації економіки товару в економіку людини. А. С. Гальчинський визначає предмет політекономічного аналізу в його широкому загальноцивілізаційному контексті таким чином: людина, багатство особистості, зростання її креативного потенціалу – це основний засіб і безпосередня мета соціально-економічних перетворень [7, с. 58]. Проте, таке визначення предмету не узгоджується з традиційним визначенням предмету політичної економії (вивчення системи економічних відносин) і не відповідає принципу наступності.

П. С. Єщенко зазначає, що об’єктом формування нової соціально-економічної моделі повинна стати людина, що задоволена загальним рівнем потреб і станом навколишнього природного середовища, впевнена в подальших перспективах і

достатньому вільному часі для самореалізації своїх духовно-культурних цінностей і здібностей. Метою економіки має стати людина, а не прибуток, гроші або якесь інше багатство [8, с. 13]. Таке визначення відображає основні характерні риси нооекономіки із зазначенням місця людини в системі економічних відносин і чітку спрямованість економічних процесів на розвиток особистості.

А. А. Акаєв характеризує нооекономіку як економіку справедливості і розуму, як нову модель світової економіки, що відповідає трьом імперативам – соціальної справедливості, гармонійної глобалізації і збереження стійкості біосфери Землі, формовану і керовану розумним світовим урядом [2, с. 114].

О. І. Агеєв та Є. Л. Логінов визначають нооекономіку як економічну форму реалізації людством процесів самопідтримання функцій життєдіяльності соціуму шляхом оперування матеріальними і нематеріальними чинниками з домінантним вектором когнітивних чинників для гармонійного розвитку техно-природного середовища з когерентним позитивним впливом на соціум [1, с. 25]. Суттєвим недоліком цього трактування “нооекономки” є те, що розвиток суспільства обмежується на самопідтримуючому рівні (фактично за принципом “нульового зростання”), хоча при цьому автори і зазначають, що виробництво відбувається за домінування нематеріальних чинників з позитивним впливом на суспільство.

На нашу думку, предметом нооекономіки є взаємодія суспільства і природи в рамках системи економічних відносин між людьми з приводу розумного і ефективного використання матеріальних і нематеріальних ресурсів (за домінування інформаційно-інтелектуальних ресурсів) та непогіршенні стану природного середовища з метою гармонійного розвитку ноосфери, позитивного впливу як на окремих людей і колективів (груп), так і суспільства в цілому.

Запропонований варіант категорії “нооекономіки” відображає ознаки утвердження постіндустріального суспільства, визначає кількісні і якісні форми прояву і механізм формування ноосфери та мету, яка має бути досягнута для реалізації положень концепції ноогенези. Метою і результатом суспільного виробництва повинні стати розвиток багатства людської особистості, реалізація її творчого потенціалу, закладеного природою.

Взаємодія суспільства і природи повинна здійснюватись на основі невиснажливого довгопідтримуваного використання ресурсів, узгоджуватись з рекреаційними можливостями довкілля. Для цього необхідно впроваджувати нові екологічно чисті, ресурсозберігаючі виробничі технології; удосконалювати галузеву структуру економіки в напрямку розвитку сфери послуг; гармонізувати інтереси економічних суб'єктів і спрямувати їх на збалансування соціальної, економічної та екологічної складових розвитку суспільства.

Однією з визначальних ознак нооекономіки також є зростаюча дематеріалізація економічного простору. Постіндустріальна (ноостична за своєю суттю) цивілізація є початком епохи постматеріальної цивілізації. Е. Тоффлер наголошує на утвердженні постіндустріального суспільства, “що спирається на високпередову технологію і постматеріальну систему цінностей” [10, с. 32]. Він зазначає, що на відміну від індустріальної економіки (“економіки черева”), нооекономіка за своєю суттю є постматеріальною “економікою душі”, яка характеризується олюдненням економіки, її дематеріалізацією, прогресуючим розвитком сфери послуг. Головними ресурсами та

провідною формою багатства утверджуються інформація та знання [10, с. 261].

Вважаємо, що методологічним недоліком твердження про дематеріалізацію постіндустріального суспільства є ігнорування ролі матеріальних ресурсів і високотехнологічного матеріального виробництва у формуванні нооекономіки. Зокрема, з їхньою допомогою створюють інформаційно-комунікаційну техніку та відповідну інфраструктуру суспільства. Без них і творчої, інформаційнонасиченої продуктивної праці не можна модернізувати структуру економіки та забезпечити прискорений розвиток сфери послуг і суспільства в цілому.

Швидкими темпами також відбувається розвиток інформаційної онлайнівської мережевої Інтернет-економіки, інформаційної економіки знань, “інтелектуальної економіки, що управляється розумом” [9, с. 6]. Тому важливою тенденцією ноосферних перетворень є прискорений розвиток засобів зв'язку і обміну інформацією, які є основою сучасної мережевої інфраструктури.

Ще однією важливою проблемою теоретико-методологічного переосмислення існуючої системи економічних знань є дуалізм сучасного ринку, що трансформується. З одного боку, на ньому зберігаються і діють механізми конкуренції, з іншого боку, трансакції нематеріальних цінностей нооекономіки дедалі більшою мірою демонструють свою функціональну неадекватність конкуренції. Тому дуалістичний характер сучасного ринку полягає у паралельно функціонуючих моделях ринкових відносин – конкурентного і конвергентного ринків.

На відміну від конкуренції, конвергенція – це не підпорядкування слабшого сильнішому, а взаємодія на принципах паритету і довіри, це умова реалізації індивідуальності та самодостатності кожного суб'єкта відповідних відносин. Конвергенція, як і конкуренція, є змаганням; проте воно здійснюється не за логікою “хто кого”. Вирішальною тут є взаємна заінтересованість не лише у збереженні, а й у посиленні значущості протилежного суб'єкта економічної взаємодії, його самореалізації. Якщо конкуренція зорієнтована на успіх, то конвергенція – на взаємне зближення. Економічна система “виграш – програш” трансформується у взаємовідносини “виграш – виграш” [5, с. 8].

А. С. Гальчинський виділяє взаємозалежність, на якій базується методологічна конструкція нооекономіки, а саме: кореляція принципу прогресуючої індивідуалізації і свободи особи з принципом зростаючої складності суспільно-історичних відносин, у тому числі й економічних [7, с. 19].

Для аналізу вищезазначеної закономірності, необхідно вбудувати в структуру оновленої парадигми економічної науки методологію дослідження складних систем. Саме метод системного аналізу дає можливість зробити ґрунтовний аналіз перехідних процесів від індустріального до постіндустріального суспільства. Особлива цінність цього методу полягає у дослідженні закономірностей загальноцивілізаційного розвитку, трансформаційних процесів в цілому. Сучасні глобальні трансформаційні процеси, як ті, що стосуються становлення нооекономіки постіндустріального суспільства, актуалізують застосування методу системного аналізу. На нашу думку, теоретико-методологічною основою нооекономіки повинна стати синергетична система наукового пізнання, яка за своїми положеннями найбільш адекватна розвитку сучасних трансформаційних процесів.

Синергетика – наука про загальні закони та принципи, які управляють процесами

“співробітництва та кооперації” елементів будь-яких систем – від молекул і рідини до людських індивідів у суспільстві [11, с. 106].

Важливим методологічним надбанням синергетики є теорія самоорганізації складних дисипативних нерівноважних систем. Саме відповідно до її положень фактично модифікується сучасний економічний простір, що проявляється як у зростанні складності економічних явищ і процесів, так і в ускладненні окремих функціональних суб'єктів економіки, посиленні їхньої індивідуалізації та зростаючій самодостатності.

Дисипативна система характеризується такими ознаками: несформованістю критичної маси інтегральної системної якості; пріоритетністю горизонтальних (прямих і зворотних) зв'язків між елементами системи; домінуванням принципів саморозвитку кожного сегмента системи [7, с. 144-145].

Зазначені ознаки дисипативних систем відображаються на специфіці ноестичної економічної рівноваги постіндустріального суспільства, яка передбачає: зростаючу самодостатність особи як не лише суб'єкта, а й безпосереднього об'єкта економічного процесу; функціонування економічних відносин, над якими не домінують економічний раціоналізм та традиційні форми інституційної уніфікації (вони не піддаються уніфікованій логіці економічної корисності, є постматеріальними, індивідуалізованими) [7, с. 145]. До цього доцільно додати виконання умови гармонізації між соціальними та економічними складовими суспільного розвитку; між особистими, колективними і суспільними інтересами.

О. І. Агеєв та Є. Л. Логінов виділяють такі основні вимоги для формування нооекономіки: посилення організаційної координації, що спрямована на подолання егоїстичних спроб національних та корпоративних керівників вирішити власні проблеми за рахунок інших країн та структур; врівноваження реальної та віртуальної нооекономіки; пріоритетність цінностей соціуму та ноосфери; одним з критеріїв ефективності розвитку мають стати віртуальні трансакції у системі конвергентних електронних управлінських просторів; має змінитися характер свідомості людини, ідентифікації його дій у соціумі [1, с. 25-26].

Формування нооекономіки вимагає створення гармонійно керованої ноосфери, що функціонує на основі інтелектуальної управлінської інфраструктури, конвергентної інформаційної гіпермережі, що дозволить гармонізувати взаємодію природи і суспільства та забезпечити ефективну взаємодію між людьми, узгодити їхні інтереси відповідно до ноестичних принципів побудови економічного простору.

Перехід до нооекономіки також вимагає формування нового типу індивідуальної і колективної свідомості, коли окрема особа і колективи (групи) людей усвідомлять необхідність здійснення власної діяльності відповідно до ноестичних принципів і мети ноогармонійної трансформації суспільства.

Матрицею ноосферної свідомості повинен стати комплекс цивілізаційно-культурних цінностей, які повинні відобразитись на організаційних механізмах, нормативно-правовій базі і практиці економічних відносин на всіх рівнях реалізації економічних інтересів.

Висновки. В процесі утвердження постіндустріального суспільства посилюються ноестичні процеси, утверджуються людиностверджувальні принципи і сфера розуму. Нооекономіка характеризується такими основними ознаками: людина є не лише

суб'єктом економіки, а й стає об'єктом виробничого процесу; прогресує процес олюднення економіки, спрямованість на свободу і розвиток особистості, реалізації її творчого потенціалу; дематеріалізація суспільно-економічних відносин; посилення конвергентної спрямованості ринку; нооекономічний простір характеризується зростаючою відкритістю, синергетичністю та комунікативністю.

Нооекономіка – це фундамент теоретико-методологічного обґрунтування нової парадигми соціоцентристської економіки, оновленої концептології економічної науки, яка може сформулювати конструктивну методологічну платформу теорії економічних перетворень в умовах становлення постіндустріального суспільства.

Методологічною основою нооекономіки є методи аналізу складних систем, синергетичні методи та метод коеволюційного дослідження системи “природа-суспільство”. Саме ці методи наукового пізнання є найбільш адекватними розвитку сучасних цивілізаційних трансформацій та викликів постіндустріального суспільства.

Використані джерела:

1. Агеев А. И. Нооэкономика: определенная экономика в неопределенном будущем / А. И. Агеев, Е. Л. Логинов // Экономические стратегии. – 2011. – № 11. – С. 24-31.
2. Акаев А. А. Экономика XXI века – нооэкономика – это экономика справедливости и разума / А. А. Акаев // Партнерство цивилизаций. – 2013. – № 3. – С. 110-141.
3. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 576 с.
4. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення: Курс лекцій / А. С. Гальчинський. – К. : “АДЕФ-Україна”, 2010. – 572 с.
5. Гальчинський А. С. Конвергентний ринок – методологія перспективи / А. С. Гальчинський // Економіка України. – 2014. – № 1. – С. 4-20.
6. Гальчинський А. С. Начала нової парадигми політичної економії. Постановка проблеми / А. С. Гальчинський // Економічна теорія. – 2012. – № 2. – С. 5-16.
7. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / А. С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2013. – 472 с.
8. Єщенко П. С. Світу потрібен новий вектор розвитку: від bubbleeconomics – до економіки людини / П. С. Єщенко // Економіка України. – 2014. – № 6. – С. 4-22.
9. Тоффлер Э. Революционное богатство / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2008. – 569 с.
10. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : Издательство АСТ, 2004. – 557 с.
11. Хакен Г. Синергетика как мост между естественными и социальными науками / Г. Хакен // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – С. 106-123.

Бицюра Ю. В. Нооэкономика: теоретико-методологический ответ на вызовы постиндустриального общества.

Проанализированы и обобщены теоретико-методологические основы нооэкономики как конструктивной методологической платформы теории постиндустриального общества. Определен предмет нооэкономики и ее основные характерные признаки.

Ключевые слова: нооэкономика, ноосфера, постиндустриальное общество, новая парадигма экономической науки.

Bitsyura Y. V. Nooeconomy: methodological-theoretic answer for the calls of postindustrial society.

Methodological-theoretic bases of nooeconomy are analysed and generalized as a structural methodological platform of theory of postindustrial society. The article of nooeconomy and her basic characteristic signs are certain.

Keywords: nooeconomy, noosphere, postindustrial society, new paradigm of economic science.